

Наталія Дробязко

ШПАГА ФРАНЦУЗЬКОГО ОФІЦЕРА XVIII ст. З ФОНДОВОЇ КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО- КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА «ГЕТЬМАНСЬКА СТОЛИЦЯ»

У статті йдеться про артефакт із зібрання Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» — шпагу французького офіцера XVIII ст., придбану у процесі підготовки виставкового проєкту «Григорій Орлик: видатний син видатного батька України. Повернення на Батьківщину».

Ключові слова: *шпага, Григорій Орлик, Франція, Батурина.*

У фондovій колекції Національного заповідника «Гетьманська столиця» зберігається унікальний експонат – шпага французького офіцера XVIII ст. Колектив Національного заповідника «Гетьманська столиця» протягом двох років працював над виставковим проєктом «Григорій Орлик: видатний син видатного батька України. Повернення на Батьківщину». Куратору виставки Ірині Дмитришин, авторам Наталії Ребровій і Наталії Дробязко та «Майстерні музейних проєктів Олександра Антонця» вдалося створити перший в Україні виставковий проєкт, який розкриває життя та діяльність Григорія Орлика – уродженця Батурина, гетьманича, дипломата часів Людовика XV та маршала Франції. Виставка була презентована у палаці Кирила Розумовського.

Наукова концепція виставки відображає основні віхи життя і діяльності Григорія Орлика. Один із основних її етапів – представлення військової діяльності.

Ця проблема знайшла висвітлення у ґрунтовному дослідженні Ірини Дмитришин «Григорій Орлик, або Козацька нація у французькій дипломатії»: «Військова кар’єра Григорія, згідно з його власним свідченням, почалася на службі Карла XII, до чияї армії він вступив волонтером у 1717 році. Ординарець у піших охоронцях, у 1720 році з подачі свого батька він потрапляє до армії короля Августа II Саксонського. У 1725 році, у момент замирення між Августом II і Петром I, у чині капітана саксонської гвардії переходить на службу Польщі й, отримавши звання підполковника інфантерії, стає головним ад’ютантом великого коронного гетьмана» [1, с. 355–356]. Щодо французького періоду життя Григорія Орлика дослідниця зазначає: «Перші певні сліди військової кар’єри Григорія з’являються тільки в 1744 році: він отримав наказ долучитися як польовий ад’ютант кавалерії до армії під головуванням маршала герцога де Ноая, що перебувала на той час у Фландрії... Він воював у липні 1747 року під Лауфельдом, а 10 травня 1748 року став польовим маршалом» [1, с. 363–364].

З метою розкриття військової діяльності Григорія Орлика у виставковому проєкті було прийнято рішення представити шпагу, адже відомо, що «військові, дипломати і інші офіційні чини використовують шпагу як деталь уніформи» [2]. Є. Тичук у своєму дослідженні стверджує, що «холодна клинкова зброя була не лише засобом знищення ворога, а й ознакою соціального статусу або військового рангу. Але найяскравіше це виявилось саме у шпазі. Ще у епоху панування на полі бою холодної зброї шпаги вже поділялись на бойові, здатні витримувати великі навантаження, і костюмні, які носили у мирний час ... Костюмні шпаги, хоч і були легшими за бойові, у більшості випадків залишались справж-

ньою зброєю, лишень пристосованою для більшої зручності в побуті вони, як правило, коротші, з мінімальним захистом руки. При цьому на цивільних шпагах в другій половині XVIII ст. з'являється тригранний клинок, що не прогинається від зустрічі з перешкодою, завдаючи глибоких колотих ран» [3].

Щоб підібрати відповідну шпагу ми консультувалися з істориками та музейними працівниками. Вивчали музейне зібрання Львівського історичного музею, в якому представлений портрет короля Франції Людовика XV, роботи Луї-Мішель ван Лоо, на якому гарно видно шпагу, яку він тримає у руках.

Завдяки Ірині Дмитришин ми отримали електронну версію гравюри XVIII ст. «Перемога герцога де Броя під Бергеном, 13 квітня 1759 р.», оригінал якої зберігається у Національній бібліотеці Франції. На ній розміщено єдине відоме зображення Григорія Орлика, який тримає шпагу та спрямовує її вгору, як наказ рухатися вперед, до перемоги.

Останню крапку у цій справі поставили гравюри, на яких зображені військові полку «Руаяль Полонь» в уніформі, озброєні шпагами. Відомо, що 25 листопада 1747 р. французький король Людовик XV підписав наказ про створення Григорієм Орликом полку німецької інфантерії під назвою «Руаяль Полонь» (Royal Pologne).

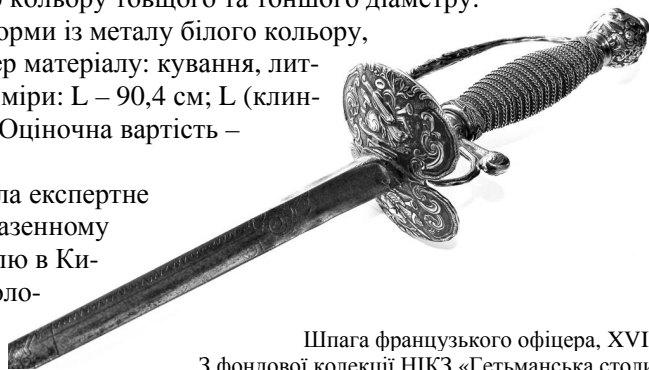
Остаточне рішення – придбати шпагу. Пошук розпочали з України. Тривала робота з українськими колекціонерами та антикварними магазинами не дала результату.

Разом прийняли рішення: придбати та привезти шпагу з Франції. Усвідомлюючи труднощі з перевезення антикварного предмету з Франції в Україну, звернулися за допомогою до Надзвичайного і Повноважного посла України у Франції в 2014–2020 рр. Олега Шамшура, який підтримав нашу ідею та допоміг у перевезенні. Ірина Дмитришин у паризьких антикварів підбрала відповідну шпагу французького офіцера XVIII ст., яку придбав український меценат Євген Сур. До Батурина вона була доставлена завдяки Надзвичайному і Повноважному послу України у Франції Олегу Шамшуру у листопаді 2018 р.

На сьогодні шпага (КВ-16-8664; Д-6-2779) є одним із експонатів виставки, який привертає увагу екскурсантів. Клинок – чорний метал (сталь); трьохгранний, клиновидної форми, кожна грань має долу на всю ширину грані; ближче до п'яти оздоблена гравіюванням рослинного характеру. Ефес – метал білого кольору; має гарду у вигляді двох пластин у вигляді еліпсів з'єднаних між собою. Гарда оздоблена з зовнішньої та внутрішньої сторони карбуванням у вигляді зображень музичних інструментів, прапорів, зброї та земної кулі. Остання в давній міфології символізувала матір-Батьківщину. Дуга гарди також оздоблена орнаментом рослинного характеру. Руків'я – дерево, обмотане фігурно переплетеними джгутами із дроту білого кольору товстого та тоншого діаметру.

Навершя руків'я кулеподібної форми із металу білого кольору, оздоблене карбуванням. Характер матеріалу: кування, лиття, карбування, гравіювання. Розміри: L – 90,4 см; L (клинка) – 74,2 см; В (гарди) – 7,5 см. Оціночна вартість – 43 500 грн.

У січні 2020 р. шпага пройшла експертне випробування у Центральному казенному підприємстві пробірного контролю в Києві. Експертна комісія у складі голови О.Г. Роганової – начальника експертно-пробірного відділу, та членів: Н.В. Іванової –

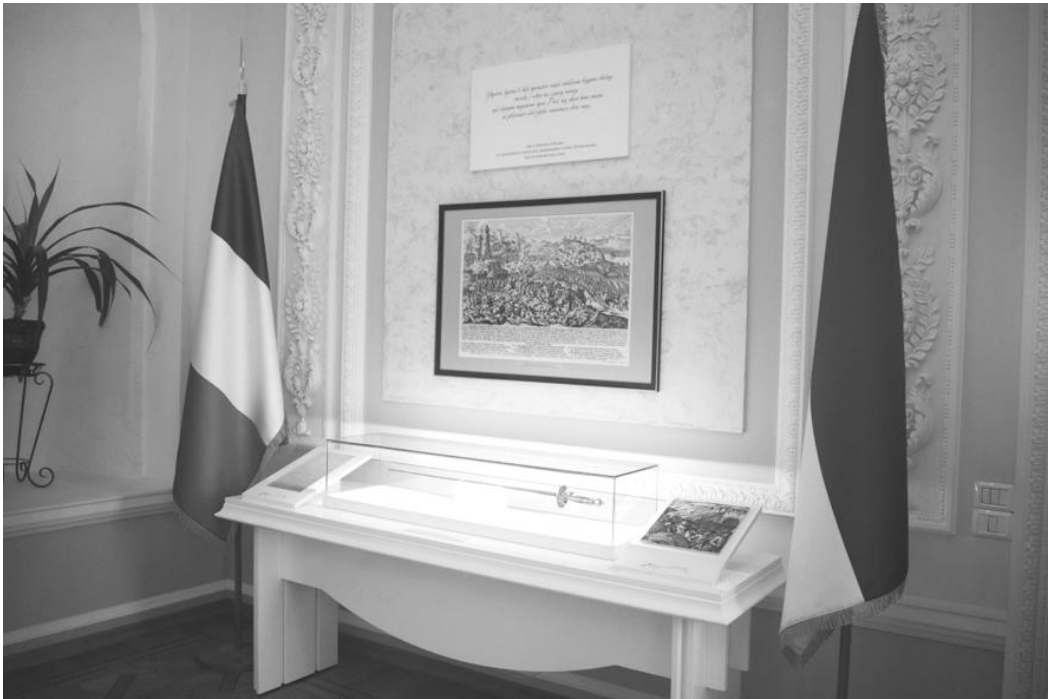

Шпага французького офіцера, XVIII ст.
З фондової колекції НКЗ «Гетьманська столиця».
Фото Оксани Ломко, 2019 р.

головного експерта з пробірного контролю в експертно-пробірного відділу; О.В. Кузнецової – провідного експерта з пробірного контролю в експертно-пробірного відділу в акті експертизи № 13 від 10 січня 2020 року встановила: фактична маса шпаги – 400,25 г; срібло; 960 проба; розрахункова маса: недорогоцінного металу 322,73 г; лігатурна маса дорогоцінного металу 77,52 г; маса дорогоцінного металу в чистоті 74,42 г; елементи рукояті, лезо містять дерево, недорогоцінний та дорогоцінний метал [4].

Представлена шпага має виняткову історико-культурну цінність як витвір європейського зброярського мистецтва XVIII ст. Такі шпаги виготовлялися у Франції, але, на жаль, ім'я майстра не відоме.

Колектив Національного заповідника «Гетьманська столиця» продовжує досліджувати французьку зброю середини XVIII ст. для подальшого її представлення у виставковому

фрагмент виставки «Григорій Орлик: видатний син видатного батька України. Повернення на Батьківщину». Фото В'ячеслава Галайби, 2019 р.

проекті, адже сформована фондова колекція з зазначеної теми відкриває можливість повною мірою представити видатного українця Григорія Орлика широкому загалу, відкриваючи нові сторінки його життя та діяльності.

1. *Дмитришин І.* Григорій Орлик, або Козацька нація у французькій дипломатії. Київ: Темпора, 2019. 496 с.
2. Шпага. Описание и история развития шпаги. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://oruzhejnaya.ru/shpagi.html>.
3. *Тичук С.* Холодна клинкова зброя XVII – початку XX ст. в колекції Вінницького краєзнавчого музею. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vinnytsia-museum.in.ua/science/articles/cold-steel-xvii-xx>.
4. Акт експертизи № 13 від 10 січня 2020 р. результатів експертних випробувань музейних предметів і вставок дорогоцінного каміння.

Drobyszko N. Rapier of a French officer from the collection of the National Reserve «Hetman's Capital»

The article is about an artifact from the collection of the National Historical and Cultural Reserve «Hetman's Capital», the rapier of an 18th century French officer. It was acquired in the process of preparing the exhibition project «Hryhorii Orlyk: outstanding son of a prominent father of Ukraine. Back to the Motherland».

Keywords: rapier, Hryhorii Orlyk, France, Baturyn.

Надійшло до редакції: 10.03.2021 р.

УДК 784.4

Ірина Дубровіна

НАРОДНІ ПІСНІ ТА ДУМИ ЯК ЗРАЗОК ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

У статті здійснюється огляд таких жанрів народної творчості як думи та історичні пісні, здійснено їх аналіз як прикладів давнього фольклорного епосу та зразків національної пам'яті. Узагальнено характерні ознаки цих пам'яток духовної скарбниці, ролі та значення героїчного епосу для формування самосвідомості народу. Проаналізовано сутнісне наповнення героїчного епосу як відбиття історичних та драматичних подій. Акцентовано питання феномену українського кобзарства як явища національної культури та свободи слова.

Ключові слова: музичне мистецтво, етнос, фольклор, народні пісні та думи, кобзарство, національна пам'ять.

Україна – це держава, яка пізнала на своєму віку татаро-монгольську неволю, панування польської шляхти, царський режим та кріпацтво, нацистську агресію та сталінські репресії. Але впродовж усього періоду існування України народ боровся за волю та незалежність. Збереження національної пам'яті є вирішальним напрямом у мистецькій спадщині героїчного епосу: українські пісні та думи є віддзеркаленням любові до Батьківщини, усвідомлення безперечної цінності своєї країни, віри в її майбутнє, ціннісне ставлення до історії та культури минулого власного народу. Національна пам'ять про такі події є застереженням для будь-якої країни, наочним аргументом на користь збереження незалежності, громадянського миру, єдності та злагоди в суспільстві. Пам'ять історії, що поєднується з почуттям гордості за свою державу, – основа гідності нації, її здатності в реалізації національних інтересів, цінностей та ідеалів. Ознайомлення з кращими зразками української мистецької спадщини надає дозволяє зрозуміти справжню цінність життя у мирні часи та зберегти пам'ять про героїзм людей, сформувати колективну громадянську мужність заради майбутнього країни.

Українці споконвіку відрізнялися своїми мистецькими здібностями, любов'ю до пісні як «найціннішої перлини культурних багатств», про що писав музикознавець М. Грінченко [5, с. 4]. Питання збереження української пісні та дум пов'язане з процесом національного відродження, проявами ментальності, підґрунтям збагачення історичної пам'яті. Українська пісня та дума є одним із головних засобів прилучення дитини до культури і духовних цінностей свого народу. Твори українського етносу сприяють засвоєнню історичного світу давнини.